

EDERRAREN ATSEGINA

A. Albizuri

—Karmeldarra—

Or-emen berein sorkari dauzka-
gu, Jaunak bere begiratu soillez
ereiñak noski. Ta ederra ez izan
besterik, gauza ta sorkari edo iza-
kien doi ta, asetasuna baiño. Osoz-
ko asetasun eder onek, ezagutuz ge-
ro, egiaz atsegiña damaigu. Ederra,
beraz, egia ta ona bezelaxe, sorka-
rien gogai gaiñe-gaiñetikoa besterik
ez dugu. Egi, On ta Eder mailla ba-
tekoak dira, naiz-ta sorkari berbe-
raren erlantz ezberdiñak, neurkeran
luze, zabal ta sakon iru ikuspegi
bestelako bezela.

Ertiak, arteak, ostera, ederraren
azalpena du jomuga. Eta ertiak,
—ein, era ta kideasuna oiñarri—
gizaki bakoitzaren barne ezigean

eder-atsegiña sartu ta edatzen ari da
bereziki, bai ta gizartean olako oi-
tura neurritsu ta alkarrekiko ekan-
du leunak sor-azi ta tinkatzen ere.
Barruti ontatik at dabillena ez da
erti, naspil ta zentzungabeko jokua
baizik.

Jakintsuak antziña - antziñatik
eder-kezkaz ibilliak ditugu. Platon,
Plutark, Aristotele, Plotin eta beste
asko ederraren muin-lezera iritxi
nairik ibilli ziran, maiz beuren
errazoiketan larregi lausotu ta mur-
gilduak izan arren. Augatik ez di-
tugu beti ta itsu ontzat artu bear
aien iritziak. Augustin donek, au-
rretiko jakintzale aipatuenen aburu
ta usteak aztertu ta borobildu ondo-

ren, bere ederkera berezia osatu zun: ederrari dagozkio doai auek, batasuna, osotasuna ta kidesasuna. Bere *Aitorkizunak* etan, barne-zokoa asazkaturik, au diotsa Jaunari: «Ezer ere ez litzakean eder, Zugandik ezik».

Urteak geroago, Toma doneak ere gogai berberak azalduko dizki-gu. Zer sorkari eder ote? Gure animaren ezagumenak nun aurkitzen du —ikusiz— poz ta atsedena? Orixe baituzu eder. Itxaso, mendi, ibai, gizon, emakume, erti-lan, edozer, ortarako aiña baldin bada, ots, guri poza atsedena, atsegiña ekarteko beste bada, eder duzu ori. Era, neurri ta dirdai, iru doai; ezagun gauza edo sorkari batean irurok badauzkagu, ederraren osogai dira-ta, ederra dugu or. Batez ere, ezagutu gai aren eta adimen-indarraren artean olako kidesasuna badaurkigu, orixe dugu edergiltz. Gure adimenak atsedena didoro era ta neurriko gauzetan; naste ta erarik eza, ordea, nardagarri zaio. Ondorio: adimenaren atsedena-leku eder berekikoa da, ots, izaki baten ein. doidasun, taiu ta dirdaia.

Eder ta on bat bera izan arren, adimen-jokuz berezi ta banatzen ditugu. Onak gaiari buruz nai-griña esan gura du; eder-gogaiak, oster, ezagumenakin du ar-eman geiago. Ona begiko zaigu; ederra, atzi ondoren, atsegin. Barne-zentzunik argienak, ezagumendunak, errazoiari geienik laguntzen dietenak, —ikus-

mena ta entzumena— dira ederraren ezta berezikien jaso ta artzen dutenak ere. Eder sumagarria lenen ezagutu ta jasotzen duen barne-indar beiñena adimena duzu, irudimena ta kanpotiko zentzunak laguntzaille bezela darabilzkin arren. Ortik Toma doneak: *Pulchra dicuntur quae visa placent*, eder dira ikusiz atsegiña damaigutenak. Baiña ez bakarrik sein-begiratuz, bai ta adimen-oratzez ere.

Ederra egin ta biribiltzen duten doeak iru dira: betetasuna, eratasuna ta dirdira. Onela aspaldi Aristotelek, geroago Toma doneak eta oraintsu Hegel'ek, gutxi gorabera.

Betetasunak, bikain izateko, izakiaren osotasun aundi, bizi ta indartsua esan nai du. Auxe duzu betetasunaren alderdi baikorra; ukatzekoa, berriz, akats eta utsik eza, arrunt edo erdi-ausia ez izatea. Era, eiña ta *doitasuna*. ordea, gure adimenaren izateak berak —bakan ta soilla baita— eskatzen diguna da. Askotasun eratsua, eiñezkoa, doidoia, eder zaio gure adi-indar goitikoari ta gure gogoa sor ta ler jartzten du, olako atsegin-euri niriñituz barne osoa gozaturikan. Eta azkenez *dirdira*. Argia berez dagokio gure adimenari, argi gabe begiak ez bait-dute ikusten, ezta adimenak ere, ta ezin ikusiak edo ez ikustek goibela dakarkigu barruna. Gure adimenak orobat aurrean dauzkan gauzak ikusten ez baldin baditu,

miñaren zamape larrian neketan dago.

Izan ere, iru ekai (elemento) on-tatik garrantzitsuen dirdira duzu. Gauza bat oso izanda ere, gai ta zatiak oro eraz ta neurritz eukirik, ur-gitasun edo dirdirarik ezpadu, ura ezagutu ta artzea ez erreza, oso zail-la baizik, argitasun edo dirdirarik ez badu, ura ezagutu ta, artzea ez erreza, oso zaila baizik, eta adime-na nekatu egin oi da lan orretan. Bestera, osatzen duten atal, zati ta ertz guztiak eraz ta asez, dirditsu argi dagiencan, askotaz errezago nabaitzen dugu izakiaren bikaintasuna. Eta ura ikusiz bai artzen dugula poz-atsegin asebetea! Dirdira au baita izakiak bere erder-gai barne-koenak azaltzeko erabilten ditutenak; eta gure adimen-zelaian ola-ko ikuste errez osoa piztu-azten dute ezari-azarian.

Zernaitako izaki, gauza batek aipaturiko osoki edo gairen bat palta ezker, urgun ta erren gelditzen dala aitor bear. Eta erren-izate orrek, esan dugunez, reke ta oiñazea sortzen. Egia esan, ez da errez atsegiñaren eta oiñazearen sorkia nun dagon jakitea. Munduan izan diran jakinzaleen artean deztera zorrotzez aztertua izan da auzi edo arazo au: alare, buru bezin aburu daurkigu.

Jakitun eta pilosopu auen artean batzuk adimenez aitzen ematen digute atsegin-oiñaze iturria, edo berdin, adimena omen da bi tasun oien sortoe. Orrela antziñako estoika-

rak, Deskarte'k, Leibnitz'ek, eta abar. Gure barne edo kontzientzia-ren egoera, ots, oldozkunaren alder-di ta ertzak, besterik ez omen dira atsegiña ta oiñazea; ta adi-atsegin orok onaren ala txarraren gogai—ideia— bat darama aurretik, gu geitu edo pitintzen gaitun gauzaren bat noski. Adimena duzu gogaien zizku, gure barneko igikunen sor-tzaille, gure oiturazko zauskaden iturri; gizakiak, beraz, abere ta pa-tariak baiño areago atsartu ta jasan oi du. Zer dala-ta? Adimen-jabe dalako, egin-egiñean. Atsegiña ta oiñazea bi gertari dira, kirio-multzo ta barneak baldinduta dauzkaguna. Bai kirio-eraketa bai barne-zo-koa, ordea, gizakiengan askoz ase ta ornituago dira abereetan baiño; gizakiak, bada, gozatu ta jasan ere biziago egin oi du.

Beste jakinzale batzuk ekin-ustari edo aburua (teoria de la activi-dad) dakarkigute. Ta aburu onek ertz-begi bikoitza du: ezkor-zaleena ta baikor-zaleena.

Ezkor-zaleak (pesimistak), Epi-kur'ek lenbizi ta Schopenhauer. Hartmann ta gaiñetikoak gero, au irakatsi zuten: munduan nabaitzen dugun gertakari egiazko ta lenena oiñazea dala, ta onek ekiñean, egi-tean omen du bere sorburu: ekiñak, izan ere, beti dakar leia, indarra, alegiña. ta au berez zaigu oiñazetsu ta mingarri. Atsegiña, beraz, ezeri lotu gabe bizi izatean datza, kezka naiz urduri litzakigun orotik alde

ta iges egitean. Baiña indarketa oro ez duzu neke, bizi-ikasiak dirauskunez. Ustari onek gaiñera sorgor ta zabarkerira garamazkiguke, ta zillegi zaizkigun atsegin askotatik urrutiratu ta gabe-leize illunean murgildu, batez ere adimenari dagozkion atsegiñetan, eta ez ditugu auek pirtxil makalena.

Baikor-zaleak (optimistak), ostera, Aristotel buru dutelarik, atsegiña ekinetik datorkigula diote. Ona jakitun aren itzak: «Ekiñean datza noski ongune ta lasaitasuna. Egitea edo ekiña bera ez da atsegin, ezta ekinñaren barne-doe ere, baiña bai iñoiz palta ez dan geigarri, gaztetasunari lore bezela azkenerantza geitzen zaion asetasuna». Eta egite bakoitzak bere-bere dun atsegiña dauka.

Ekiñak azaltzen digu, beraz, bai atsegin bai oiñaze. Atsegiña —oarpenez dakigu— elburuari loturik dagigun gauza pozgarri ta ongi osatutik sortzen zaigu; oiñazea, berriz, elburura gabe manku bezela gelditu zaigun egipen urdurikatutik. Ezer-tan ez ezertarako zirkiñik ez dagian izakiak, enbor bat esaterako, nainora aldatu, ez du kexurik, jo naiz zauritu ez dio ardurarik: arengan ez baita atsegiñik, ez naigaberik. Izakiak, bada, atsartu naiz jasateko, barne-egipena bear du naitaez, berenez igitzeko gauza ta gai izan bear. Bai ta oartuna izan ere, ez lu-ke ezpabere ez atsegiñik ez oiñaze-

rik nabaituko sentitzen dunik jakin gabe.

Onezkero, ondoren jatorrez esan genezake, atsegiña ekinñaren jardunari lotua daukagula. Eta atsegin mota bakoitza egite berezi baten ondo, agerkuna dugu. Zein da orduan eder-atsegiña dakarren egipena? Gogarpena, alegia. Augatik diñosku Toma doneak: *Pulcrum autem respicit vim cognoscivitam*. Atsegin oro giza-adimenaren iñarkun edo jardun egotik dator, ura iturritik bezela; ots, ekin edo eragite indartsu ta eratutik. Atsegin orok, beraz, gure almenen eta beuren arteko gauzaen zelanbaiteko egokitasuna eskatzen digu. Toma donea aspaldi dala oartu edo konturatu zan onetaz, au bait-zion: «Ederra ein (neurri) egokian datza, zentzuna baita atsartzen gauza eraz ta einz borobilduetan, here antzekoetan bezela». Ortik gauzakiak adimen-indarrereri lagundu bear diote, aietan sor-aziz ekinik gorengoena nekerik gutxienakin.

Baiña zer alde, diferentzi al dago eder-atsegiñaren eta besteen arten? Auzi au ebazteko, Kant eta Schiller eta beste gaurko eder-zale askori jarraituki, gure adi-almenetan ekinera bi ezagutzen ditute: 1) *Etekin gabekoa*, au da ekin txibena, *lana*, gauza on bat jomuga duna: atsegiña gauza on orrekin jabetzean datza. 2) *Eder-ekiñeo*: au asmoz etekindun duzu, ez baiña egitez, jolasezko ekiña baita. Ez du elburu

ezer ere irabazpide edo bearrezko danik; bere burua du jostailu, ta ez du heste zerik buru orri ats-eman eta ats-emaite ortan gozatzea baizik. Asiera bai, etekinduna du, baiña ekin orrek ez du bere jomuga irixten, ots, atsarizea, eta egin ortan etekin gabe gelditzen zaigu: joku, kirol, jolas naiz antzokian jostatze-ko, norbere burua aitzu bear da, atsegin-billa gabiltzana begi aurretik uxatu.

Eder-egipenak ekin benetakoa antz artu bear du, on egiazko bai litzan jolas ta jokuari itsatsi. Orduan ekin-sentipenetik jeiki oi da ederraren atsegiña, era indartsu ta ondo biribildutik, Egipen benetakoa. bearrizan egiazko baten poz-atsegiñaren billa ibilki, ezin dezakegu ase

gauzaki egiazko dan baten jabe egiñaz baizik. Joku-ekiñari, bere baitan atsartu nairik ari danean, berdin dio naiz gauzakia egiazkoa izan naiz iruditu edo gezurrezkoa, berdintsu baitio barnea arrotzen. Gauzakia egiazkoa baldin bada, eder-egipenari arduza diona ez da aren egitasuna, aren itxura ta izakera ta tankera baiño. Kant onela mintzo: «Ederra atsegin zaigu, baiña ez bere gaiez, tankeraz baizik». Eta Toma doneak aurrerago: *Pulchrum proprie pertinet ad relationem causae formalis.*

Eder-atsegiña, beraz, geure eza-gun-almenen —irudimen, alkar-men, adimen— jolas etekin edo protxu gabekotik sortua dugu.

Oarra:

JAKIN irakurtzen dugunotan geienok latera poliki ezagutzen dugu noski. Baiña ez denok. Eta ez ditugu aaztu bear ez dakiten oriek. Orregatik, alperkeria alde batera utzirik testu danak euskeraz emateko eskatzen dizuegu. Egia da bein baiño geiagotan gure itzulpena ez dela egongo idazlearen laterazkoa bezain ondo. Baiña beintzat ulerterrezago egongo da zenbaitentzat. Eta zita oek oso luzeak balira, obe lateraz batere ipiñiko ez bagenitu.